

## ИНТЕГРАЦИЯ НА ЛИЦАТА, ПОЛУЧИЛИ ЗАКРИЛА В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ /политико-правни аспекти/

проф. Веселин Цанков, д.ик.н.\*  
Бургаски свободен университет

*Резюме:* В тази статия се разглеждат политическите и правни аспекти на миграционната криза и произтичащия миграционен натиск върху ЕС и Република България. Статистика, проследяване на причините и хронологията на събитията, последици и възможни адекватни политически, правни и практически решения за интеграция на хората, получили закрила в Република България.

*Ключови думи:* миграция; бежански статут; национална система за интеграция

*Abstract:* This article discusses the political and legal aspects of the migration crisis and the resulting migratory pressure on the EU and the Republic of Bulgaria. Statistics, tracking the causes and chronology of the events, consequences and possible adequate political, legal and practical solutions for integration of people received protection in Republic of Bulgaria.

*Key words:* migration; refugee status; national protection system; integration

### Увод

Миграцията е и ще продължи да бъде глобален феномен. Когато е добре насочвана, управлявана и регулирана, тя може да донесе ползи не само за националните трудови пазари и икономическия растеж на ЕС като цяло, но и за имигрантите и за държавите им на произход. Разбира се остава въпроса какво се случва и какви са последициите за държавите на произход, за така наречените „транзитни държави и т.н. Като резултат на продължаващите кризи в Сирия и в други райони по света се предполага запазване на тенденцията за нарастване на броя на лицата, които търсят или вече са получили закрила в Република България. Това е факт и в други държави в Европа и по света. Какво обаче се случва с хората, след като получат де юре закрила в така наречените „приемащи държави“? Имат ли те шанс да забравят преживените ужаси и да започнат смислен и пълноценен живот или отново попадат в лабиринт на объркан свят, на общество и хора, които не ги приемат, които ги избягват и отблъскват?

Отговорът на този въпрос е свързан с интеграцията на получените закрила в съответните местни общности и във възможността да се трудят и да живеят свободно. Именно поради тази причина приемам тезата, че без истинска интеграция в приемащите държави, не може да се говори за закрила в пълния смисъл на тази дума.

---

\* проф. Веселин Цанков е работил като практикуващ юрист в сферите на миграция, убежище, гражданство, права на човека в различни ведомства. Бил е директор на Института за държавата и правото.

През периода 2010 – 2015 е представител на Република България в Управляващия борд на Агенцията за основните права на ЕС. Има 10 монографии и над 70 научни публикации.

В западна Европа – Белгия, Франция, ФРГ, Холандия, Швеция и други държави вече трето поколение имигранти и бежанци живеят в техни обособени общности и не приемат традициите, културата и начина на живот на гражданите на приемащите държави. Нещо повече, опитват се и налагат своя начин на живот – религия, стереотипи, културни нагласи, навици и традиции. Някои от тях, като групата на сомалийците в Швеция, с малки изключения разбира се, тъй като не може да се абсолютизира, не работят и живеят на социални помощи. Трябва ли да отстъпят от общоприетите правила и норми на поведение гражданите на държавите, които са предоставили закрила и длъжни ли са получените закрила да се съобразяват с правилата на местните общности? Къде е мярата? Много сложен въпрос.

Може би в основата са публичния интерес и правила. Ако новопристигналите не нарушават законите на приемащата държава, правилата свързани с обществения ред и националната сигурност, с добрите нрави и традиции, те са свободни да проявяват своите обичаи и нрави. Какво се случва обаче, когато настъпи конфликт – не желание и отказ от образование, от работа, липса на интегриране, кражби, изнасилвания, грабежи, терористични актове, заплахи за унищожаване на християнството и за появата на нов халифат, наречен Европа?

Без интеграция на получените закрила и другите законно пребиваващи чужденци и взаимно разбиране и отстъпки с местните общности е невъзможно. Аналогична е ситуацията и в Република България. Интеграцията в българското общество е единственото трайно решение за получените международна закрила. То е израз на ангажменти на Република България по отношение на нейното участие в Общата система на ЕС за убежище и свързаните с това предизвикателства за българското общество, за социалната системи и трудовия пазар. Наложително е прилагане на програми и мерки, свързани с решаване на проблемите с адаптацията и интеграцията на лицата, получили статут на бежанец и хуманитарен статут. Тъй като получените убежище от Президента на Република България са единични случаи, не ги коментираме в настоящата публикация.

## I. Понятие и необходимост от интеграция

Процесът на интеграция е сложен и продължителен, включва различни взаимосвързани политически, правни, икономически, социални и културни измерения, като всички те са важни за постигане на успешна социална реализация и пълноценен живот на получените закрила. Интеграцията е двупосочен процес, включващ взаимно приспособяване и участие както от страна на получените международна закрила, така и от страна на приемащото общество.

Интеграционните мерки са в компетенциите на държавите членки на ЕС и се съобразяват с техните исторически традиции, законодателство, правоприлагане и конкретни потребности. Тези мерки трябва да се осъществяват в съответствие с *достиганията на правото на ЕС* (чл. 79, ал. 4 от Договора за функционирането на ЕС /ДФЕС/. Приемаме и подкрепяме тезата, че „добре управляваната миграция, както и ефективните и балансираны политики за интеграция допринасят за постигането на целите на стратегията на ЕС за растеж Европа 2020”. Интеграцията е динамичен, двустранен процес на взаимно приспособяване между имигрантите и жители на държавите-членки на ЕС. Този процес изисква съвместни усилия и е от значение за реализирането на позитивния потенциал на миграцията. *Общите основни принципи на политиката за интеграция на имигранти в ЕС*, приети през ноември 2004 г., представляват рамка за сътрудничество в политиката в областта на интеграцията в ЕС,

позовавайки се на която държавите членки могат да преценяват своите собствени усилия. Съществуват множество правни актове и документи, финансови инструменти на ЕС, Европейския форум за интеграция, Европейския уебсайт за интеграция, наръчници, показатели и модули, покриващи различни аспекти на интеграцията. Държавите членки са разработили значителен брой добри практики за интеграция. Въпреки това потенциалът на тези принципи не е напълно оползотворен и са факт редица неблагоприятия. Търси се по-балансиран подход в защитата на европейските ценности, в борбата с предразсъдъците и в уважението към многообразието с цел насърчаване на толерантността и не дискриминация в европейските общества. Доброволното сътрудничество между приемащите държави и страните на произход на етап преди заминаването може да улесни приемането и интеграцията на национално, регионално и местно ниво. Държавите членки биха могли да работят заедно със страните на произход, за да информират гражданите им относно рисковете от незаконната миграция и възможностите за законна миграция и за да се улесни изучаването на чужди езици, професионално обучение и професионална квалификация и преквалификация. Всяка държава-членка носи своята отговорност при овладяване на кризи, но в същото време е необходимо да бъде прилагана единната европейска политика за сътрудничество, която да бъде реално изградена на принципите на истинска **солидарност** и споделяне на отговорностите. Прилаганите към момента мерки в израз на солидарността не са пропорционални на днешните предизвикателства. **Солидарността и справедливото разпределение на отговорността** между държавите членки следва да се проявяват във всички политики – управление на границите, убежище и миграция, така, както е посочено в чл. 80 от ДФЕС. Необходим е нов механизъм за справедливо разпределяне на отговорностите при отчитане на обективните критерии за равномерно разпределяне на натоварването при прием на бежанци според различни индикатори като брой население, етнокултурен състав, брутен вътрешен продукт, средни годишни доходи, жизнен стандарт, географско положение, процент на безработица в дадена държава членка, доходи при пенсиониране и др.

Изпълняваните до 2013 г. от Държавната агенция за бежанците (ДАБ) тригодишни Национални програми за интеграция на бежанците в Република България се основаваха на не голям брой търсещи и получили закрила в България. През тези периоди в Интеграционния център гр. София са се включвали около 50-60 лица средногодишно.

Новата реалност изисква нови подходи, решения и практики. Разработена е Национална стратегия за интеграция на чужденци, получили международна закрила, с конкретни политики и осигуряване от централните и местни власти за периода 2014-2020 г. Процесът на интеграция не може да се осъществи без ефективно партньорство между изпълнителната власт, органите за местно самоуправление, структурите на гражданското общество и частния сектор. България не би могла да се справи с предизвикателствата без подкрепата на Европейския съюз (ЕС) и международните организации. Трябва да се намерят механизми за по-справедливо разпределение на натоварването и разпределянето на отговорността за получените закрила между общините. Същевременно е необходим межкултурен диалог и отваряне на вратите към различните, от страна на приемащото общество.

Националната стратегия за интеграция на лицата, получили международна закрила в Република България (2014-2020 г.), включва основните принципи, заложили в международно, европейското и национално законодателство, а именно: Конвенцията на ООН за статута на бежанците, Протокола за статута на бежанците, Хартата за основните права на ЕС, регламентите и директивите, имащи отношение към Общата

система на ЕС за убежището, Насоките и препоръките на Службата на Върховния комисар на ООН за бежанците (ВКБООН), Конституцията на Република България, Закона за убежището и бежанците. Стратегията описва какви трябва да бъдат действията на държавните институции, органите за местно самоуправление и неправителствените организации за създаване на икономически, социални, политически и културни предпоставки за успешна интеграция. Използван е опит и добрите практики на други държави членки на ЕС (Франция, Австрия, Унгария, Дания, Швеция, Чехия и др.), както и препоръките на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и на Международния център за развитие на миграционната политика.

Успоредно с изготвянето на стратегията, бяха направени изменения и допълнения в Закона за убежището и бежанците (ЗУБ). В Преходни и заключителни разпоредби са включени изменения на законодателството в отделните направления на интеграцията, като образование, здравеопазване, социално подпомагане, закрила на детето.

## **II. Политики и практики на Република България в областта на интеграцията**

Политиката на България в областта на интеграцията към момента се основава на националните ценности и интереси, както и на принципите на ООН, на Съвета на Европа, на ЕС за управление на миграционните процеси – спазване на законите и защита на правата на човека, координация и партньорство, прозрачност, анализ, равни възможности и др. Политиките и практиките по интеграцията са част от политиката на държавата в областта на миграцията. Република България обикновено не е желана, като цел за имиграция и броят на имигрантите в страната е по-малък от 1% от общото население. Провежда се миграционна политика, насочена към привличане на висококвалифицирани имигранти и подобряване и улесняване на интеграцията им. Наблюдава се тенденция на постепенно, но трайно превръщане на Република България на държава която привлича имигранти. Все повече чужденци избират да учат, да се квалифицират, да работят, да почиват и да ползват минералните води и здравеопазването на Република България. Това налага по-добро управление на имиграционните процеси, като това включва и превръщането на интеграцията в същностен елемент на миграционната политика.

Националното законодателство на Република България е приело и прилага съответните актове на ООН, Съвета на Европа и ЕС в областта на миграцията, интеграцията и убежището. Цели се ефективно управление на миграционните процеси във всичките им фази, справедливо отношение към гражданите на трети държави, извън ЕС, които пребивават законно в държавите членки на ЕС, както и за предотвратяване и противодействие на незаконната миграция и трафика на хора. Основните правни актове в тази област са Закона за чужденците в Република България, Закона за българските лични документи, Закона за влизането, пребиваването и напускането на Република България на гражданите на ЕС и членовете на техните семейства, Закона за българското гражданство, Закон за борба с трафика на хора, Закон за убежището и бежанците, Закон за насърчаване на заетостта, Закона за гражданската регистрация и други.

Общият брой на чужденците, които законно пребивават на територията на Република България, трайно се увеличава през последните десет години, което е естествен резултат от икономическото развитие и пълноценната интеграция в ЕС. Характерът на имиграционната ситуация в Република България се променя в резултат на демографските процеси, разширяването на ЕС на изток, както и на глобализа-

цията на съвременния свят. Периодичните икономически кризи също оказват влияние върху имиграционната ситуация.

Република България не прави изключение от общите тенденции за увеличаване на мобилността на населението. В резултат на значителната емиграция през последните десетилетия и влошаващата се демографска ситуация в определени отрасли се наблюдава траен недостиг на квалифицирана работна сила. Това прави имигрантите с квалификация, отговаряща на потребностите на секторите на българската икономика, в които има недостиг на работна ръка, много важна целева група на политиката в областта на интеграцията. За целта е необходимо привличане на имигранти със съответно образование и квалификационен профил.

**Интеграцията на гражданите от трети държави, получили международна закрила в България**, е приоритет по причини от хуманен, социален, икономически и друг характер, както и от гледна точка гарантиране на обществения ред, националната сигурност и сигурността на ЕС. В преамбюла на Конституцията са посочени общочовешките ценности, около които се обединява българското общество: свобода, мир, хуманизъм, равенство, справедливост и търпимост. България осъществи своя преход към демокрация като заложи на етническият мир и единството на българската нация – общност от равноправни граждани, които имат различен етнокултурен и религиозен произход. Засиленият миграционен натиск завари неподготвени институциите и обществото и бяха отчетени прояви на ксенофобия и нетолерантност към бежанците. В тази връзка политици, общественици, граждани се разграничиха от проявите на ненавист и нетърпимост към различния, ксенофобията и псевдо национализъм и патриотизъм. Израз на културата и на нравствеността на една нация е толерантността, солидарността към хората в беда, към бежанците, потърсили закрила. Защитата на правата на човека е част от универсалните и европейски ценности, които Република България споделя. **От икономическа гледна точка** България трябва да използва потенциала на лицата, получили закрила, за целите на икономическия растеж и за потребностите на пазара на труда. Отливът на специалисти в сферата на медицината може да бъде запълнен с привличането и даването на право да упражняват професията си на медицински специалисти. Същото важи и за занаятите и други дефицитни и редки професии на пазара на труда. Включването на тези лица в трудови дейности ще позволи избягване на нежелано натоварване на социалната система. Необходимо е интегрираните лица да бъдат разпределени на територията на цялата страна и да съдействат за нейното развитие и за преодоляване на демографските тенденции/изолация на отделни общини. **От гледна точка на социалната и културната интеграция** България полага усилия за привличане на бежанците, завършили образование и вече интегрирали се в България, в процеса на адаптация и интеграция на своите сънародници, т.е. да играят ролята на посредници, познавайки езика, културата и притежавайки съответния образователен ценз. Интеграцията като двупосочен процес включва взаимното приспособяване и участие както от страна на получените закрила, така и от страна на приемащото общество. Това е процес, в който бежанците се ангажират да спазват законите на страната, дала им закрила, и приемат ценностите ѝ, като в същото време се отчитат националните им етнически и културни специфики. **От гледна точка на обществения ред и сигурността** установяването на българска територия на получените международна закрила със съответната професия и социален статус ще им позволи да не се маргинализират. Интеграцията на лицата, получили закрила, към ценностите в българското общество ще бъде гаранция срещу проникването на терористични и екстремистки идеи. Интеграцията, на лицата, получили международна закрила се осъществява чрез конкретни мерки и услуги в

приоритетни области, като: достъп до образование и обучение по български език, заетост, признаване на квалификации, здравни грижи, социално подпомагане, жилищно настаняване, интеграция в социалния, културен и граждански живот на обществото. Мерките, които се предприемат трябва да осигуряват пълноправна възможност за достоен живот и реализация на лицата, получили закрила, като пълноправни европейски граждани, с всички произтичащи от това ползи. Предвидени са мерки и по отношение на нарасналия брой на „не придружени малолетни и непълнолетни лица“, търсещи закрила. Предлагат се професионална помощ, индивидуална работа и специализирани интеркултурни обучения на работещите с тях. С цел създаване на благоприятна среда, спазване правата на детето и ограничаване на контакта с рискови групи, непридружените деца се настаняват отделно, получавайки специализирана грижа. Необходими условия и фактори за създаване на благоприятна интеграционна среда за получилите закрила са изграждането на мрежа за сътрудничество и взаимодействие между максимално широк кръг заинтересовани участници от държавните институции, представителите на органите на местното самоуправление и неправителствения сектор в процеса на адаптацията и социалното включване на получилите международна закрила и равнопоставено участие в процеса на представители на бежанските общности с цел преодоляване на културните различия.

Първата основна задача на интеграционната стратегия е да осигури обективна информация, насочена от една страна към приемащото общество, с цел ефективно използване на потенциала на получилите закрила лица за икономиката и развитието на страната, предпазване от предрасъдъци и негативно отношение към бежанците, и от друга – към получилите закрила. Това ще спомогне за изграждане на ефективен диалог между бежанците и приемащото общество. От съществено значение е на лицата, на които е предоставена международна закрила, във възможно най-кратък срок след предоставянето на статут осигуряването на достъп до информация на език, който те разбират или се предполага, че разбират, за правата и задълженията, произтичащи от съответния статут на закрила в Република България. Българската общественост периодично се информира за интеграцията на лицата, получили закрила, за постигнатите резултати, като се цели формиране на положително отношение към тях. Средствата за масова информация, неправителствения сектор и информационните кампании са важен фактор в интеграционните процеси.

Лицата, на които е предоставена международна закрила, имат право на безплатен достъп до езиково обучение по български език по програми, до професионално усъвършенстване или преквалификация, която да се осъществява при условията, предвидени за българските граждани. Курсовете по български език се предоставят в местата на постоянно настаняване и целта е постигане на познания на равнище А 2 или В 1 по Европейската езикова рамка в зависимост от образователното ниво на обучаваните. Възрастовият профил на лицата с предоставена закрила предполага активно включване както под формата на наемане на работа, така и възможности за самостоятелен бизнес, самонаемане, включително и осигуряване на работни места за български граждани. Ето защо политиката на пазара на труда по отношение на тези лица включва мерки, както за насърчаване на заетостта, така и на самостоятелната заетост. Агенцията по заетостта предлага посреднически услуги за осигуряване на заетост и обучение на всички търсещи работа лица, включително и чужденци с различен по вид статут на пребиваване, съгласно разпоредбите на Закона за насърчаване на заетостта. Всички регистрирани лица имат равен достъп до услугите, като при осъществяването на посредничеството не се допуска пряка или непряка дискриминация, привилегии или ограничения, основани на народност, произход, пол, раса и др.

Регистрираните в бюрата по труда лица с предоставена закрила получават информация за обявени свободни работни места и им се оказва съдействие за започване на работа. Те се включват и в програми и мерки за заетост и обучение, при условие да отговарят на условията на програмата/мярката и на изискванията на работодателя. За оказване съдействие при намиране на работа при срещите са изготвени и профили на бежанците, които съдържат техните образователно-квалификационни характеристики. Общият ред за признаване на придобито образование е като българските граждани, които са се обучавали във висши училища, създадени и функциониращи по законоустановения ред в страната, в която е придобито висшето образование. Изискванията за признаване на придобито висше образование в чуждестранни висши училища са определени нормативно. Признаването се извършва от МОН чрез Националния център за информация и документация (НАЦИД). За преодоляване на дефицитите от квалифицирана работна сила, политиката в областта на квалификациите и преквалификациите е насочена към интензивно обучение за придобиване на съответните професии.

Министерският съвет на Република България с ПМС № 144 от 19 юли 2017 г. прие Наредба за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумението за интеграция на чужденците с предоставено убежище или международна закрила (обн. в ДВ бр. 60/ 25.07.2017 г.), с което се изпълнява Националната стратегия и практически урежда обществените отношения, предмет на правна уредба в отмененото ПМС № 208 от 12.08.2016 г. С тази Наредба се уреждат условията и редът за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумението за интеграция на чужденци с предоставено убежище или международна закрила в Република България; индикаторите за интеграция; участието на органите на централната власт и кметовете на общини в процеса по изпълнение на споразумението за интеграция; координацията и контролът по изпълнение на споразумението за интеграция; отговорността при неизпълнение на споразумението за интеграция.

Споразумението за интеграция се сключва между чужденец с предоставено убежище или международна закрила в Република България и кмет на община. Споразумението за интеграция е за срок една година. Неразделна част от споразумението за интеграция е индивидуалният интеграционен план, който се изготвя от кмета на приемащата чужденеца община. В индивидуалния интеграционен план се включват конкретни мерки за интеграция и се отбелязват резултатите от тях в съответните области (образование, социално подпомагане, медицинско обслужване и здравно осигуряване, достъп до пазара на труда и др.). Индикаторите за оценка на ефективността на процеса на интеграция на лицата с предоставено убежище или международна закрила в Република България включват достъп до образование; заетост; обучение; жилищно настаняване; здравеопазване; социално подпомагане и социални услуги. Достъпът до образование включва обучение на децата с предоставена международна закрила в предучилищно, основно и средно образование и осигуряване на равен достъп до образование за чужденците с предоставено убежище или международна закрила. Достъпът до заетост включва информиране и консултиране за свободни работни места; съдействие за осигуряване на заетост при работодател или за самостоятелна заетост; прилагане на механизми за включване на интеграцията на чужденци с предоставено убежище или международна закрила в политиките по заетостта, включително за навършилите 16-годишна възраст, при условия и по ред, предвидени в трудовото законодателство, с оглед на тяхната специална закрила. Достъпът до обучение включва осигуряване на професионално обучение и прилагане на механизми за включване на интеграцията на чужденци с предоставено убежище или международна

закрила в политиките по учене през целия живот. Осигуряването на жилищно настаняване включва осигуряване на услуги по консултиране за достъп до жилищно настаняване за чужденци с предоставено убежище или международна закрила и прилагане на механизми за включване на интеграцията на чужденци с предоставено убежище или международна закрила в политиките по жилищно настаняване, социално включване и регионално развитие. Достъпът до здравеопазване включва осигуряване на здравни услуги на чужденци с предоставено убежище или международна закрила. Социалното подпомагане и социални услуги включват предоставяне на месечни социални помощи по Закона за социално подпомагане; предоставяне на еднократни социални помощи за задоволяване на инцидентно възникнали здравни, образователни, комунално-битови и други жизненоважни потребности; предоставяне на еднократна целева социална помощ за издаване на лична карта; ползване на социална услуга „Център за временно настаняване” в рамките на 3 месеца за календарна година; предоставяне на целева помощ за отопление; предоставяне на социални услуги; осигуряване заплащането на оказаната болнична медицинска помощ за диагностика и лечение в лечебните заведения на лицата, които нямат доход и/или лично имущество, което да им осигурява лично участие в здравноосигурителния процес; включване в програми и мерки за закрила на децата. За оценка на изпълнението на тези индикаторите компетентните институции събират съответната информация. При частично или пълно неизпълнение на дейност от споразумението чужденецът може да направи възражение пред областния управител. Процесът по изпълнение на сключените споразумения за интеграция се координира от заместник министър-председател, определен от Министерския съвет и се осъществява от компетентните ведомства и общините. Международни и неправителствени организации могат да подпомагат органите на местната власт и чужденците с предоставено убежище или международна закрила при прилагането на споразумението за интеграция съгласно съответните им мандат и възможности. Споразумението за интеграция се прекратява по взаимно съгласие между кмета на общината и чужденеца, като може да бъде прекратено и едностранно от кмета при определени хипотези. Източниците на финансиране на мерки и дейности за интеграция са фондове и програми на Европейския съюз, на други донори, национални средства по бюджетите, попадащи в обхвата на консолидираната фискална програма. Мерките и дейностите за интеграция на чужденци с предоставено убежище или международна закрила след преместване или презаселване се финансират по фонд „Убежище, миграция и интеграция“. Средствата се предоставят целево от отговорния орган по фонда – дирекция „Международни проекти“ на Министерството на вътрешните работи, по реда, предвиден в националните механизми за изпълнение на ангажиментите на Република България по преместване и презаселване.

### III. Основни предизвикателства

Основните миграционни потоци от лица, търсещи международна закрила, които засягат Република България, са вследствие на събития като регионалните конфликти и социално-икономическата несигурност в държавите от региона на Близкия и Средния Изток; събитията в Африка и на други места по света. Географското положение, както и развитието на страната и условията за пребиваване на чужденци в България представляват допълнителни притегателни фактори. Предвид съществуващите редица регионални конфликти, както и опасността от възникване на нови кризи, тенденцията на увеличаване на миграционния натиск към България ще се запази и през следващите години. Във връзка с това, може да се предположи, че държавите от



посочените региони ще продължават да генерират смесени миграционни потоци към и през Република България, като външна граница на ЕС. Непропорционалният миграционен и бежански натиск към т.нар. държави на „първа линия” изисква засилено прилагане на принципа на солидарност основно в областите на: приема на лица, търсещи закрила; допълнителното финансиране от ЕС; интегрирането на лицата, получили закрила; събирането на семейства и по-широкото използване на релокацията, като ефективен и справедлив инструмент. Особено важен е диалогът с държавите на произход и с транзитните държави от Близкия изток и Северна Африка. Фокусът следва да бъде поставен върху сключването на споразумения за реадмисия и ефективната политика на връщане. Успешната интеграция в приемащите ги общества е от изключително значение за цялостното управление на миграционните процеси. В същото време държавите членки следва да положат усилия, за да избегнат превръщането на тази политика на ЕС в притегателен фактор за лица, които не отговарят на критериите за международна закрила.

#### Използвана литература:

1. Христова, Н., В. Цанков, „Миграционно и бежанско право” София 2011 г.
2. Нончев, А., Тагаров, Н. „Интегриране на деца бежанци и търсещи убежище в образователната система на страните-членки на ЕС 2012 г.
3. Нончев, А. Мониторинг и оценка на публични политики и програми. Център за изследване на демокрацията, София.
4. Наръчник за прилагане, мониторинг и оценка на политики и законодателство в България. Консорциум „Sema-Agrer-ENA” и администрация на МС на Република България; проект ФАР BG-0103.01.
5. Справочен доклад „Бежанците в България”.
6. Добри практики по интеграцията на мигранти. Интеграционни процеси на градско/ общинско ниво: градове, избрани за Добри практики по Програма УРБАКТ – Хамбург, Гент, Амадора. 03.01.2018.
7. Право на убежище и международна закрила, Сиби, София 2016.
8. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Action Plan on the integration of third country nationals., Brussels, 7.6.2016 COM(2016) 377.
9. Интеграцията на бежанците: Комисията обединява сили със социалните и икономическите партньори., Брюксел, 20 декември 2017 г.
10. Добри практики по интеграцията на мигранти. Български Съвет за интеграция на бежанци и мигранти. Сборник материали от конференция „Създаване на ефективен механизъм за интеграция на лица, получили международна закрила в Република България”.
11. По-добра закрила на бежанците в ЕС и по целия свят., ВКБООН, м. декември 2016 г.